

Peraštanin Marko Martinović i ruski knezovi i boljari

Don Anton Milošević, Kotor

Glavni izvor bogatstva i blagostanja u prošlosti Boke Kotorske, kako je poznato, bilo je pomorstvo. Naša Boka imala je nekada na stotine i stotine svojih pomoraca i pomorskih kapetana, i na stotine svojih brodova na jedra, koji su plovili širom dalekih mora i donosili joj blagostanje.

Zloglasna Mletačka republika, za sve vrijeme svoje duge vladavine od 377 godina (1420—1797) u Boki, nije otvorila nikakve javne škole, pa niti osnovne, jer je htjela da naš narod živi u tmini i neznanju. Školovanjem bi narod otvorio oči i progledao, a toga se najviše bojala lukava mletačka vladavina.

Mlečani su se mnogo bojali prosvjete. Dobro su znali oni, da

»Iz prosvjete sloboda se rađa,
iz slobode novi život niče,
a presude, tmine i neznanje
pred odgojem s vidika se gube.
Znanje svijetom vlada, jer
od snage je mudrost jača,
desnica se glavi klanja!«

Znanje je uprav sila i moć, koja krši sve zapreke k blagostanju i napretku naroda u svakom pogledu.

Zato su kod nas u pomanjkanju javnih, državnih škola postojale samo privatne škole, koje su u ona teška vremena nadomještale javne.

Tako i za naše pomorce postojale su privatne nautičke škole u Kotoru, Dobroti, Prčanju, Perastu, na Topli i u Hercegovom, i svu svoju pomorsku znanost izučili su izvrsni, i nadaleko u svijetu poznati bokeljski pomorci u ovim domaćim privatnim nautičkim školama.

U Perastu je od davnina postojala privatna pomorska škola, koja je imala uspjeha. Iz nje su izlazili odlični pomorci.

Centar pomorstva u Boki bio je nekad starodrevni Perast. Znamo, da je u Perastu još na početku 16. vijeka postojala pomorska privatna škola (nautika), i to dva vijeka prije negoli što je carica Marija Terezija, koja je posvećivala brigu pomorstvu, osnovala u Trstu 1754. državnu školu za matematiku i nautiku, od koje je kasnije nastala Pomorska akademija u Trstu. Peraška pomorska škola (nautika), kaliko nam je poznato, prva je i najstarija nautika na našem Jadranu. Godine 1512. Perast je imao svojih 60 brodova, kojima su zapovijedali Peraštani, kapetani, učenici ove pomorske škole.

U Perastu je postojalo i brodogradilište još u 14. vijeku, pa znamo iz dokumenata Državnog arhiva u Kotoru, da su u 14. vijeku radili u Perastu u brodogradilištu graditelji brodova na jedra majstori Miladin Vitić, Radoslav Radonjić, Radelja Dobrović i Mitar Bogosajlić, koji su primali narudžbe i gradili vrlo dobre jedrenjake.

Iz naše historije znamo, da je na pr. i kraljevski pilot Don Ivana Austrijskog u glasovitoj bici pod Lepantom godine 1571. bio Peraštanin, kapetan Petar Stjepković-Marković, koji je učio nautičku školu u svom rodnom mjestu — Perastu.

Koliko je pak Mletačka republika cijenila i uvažavala vrsnoću, znanje, sposobnost, vještinu i odvažnost peraških pomorskih kapetana, najbolji je dokaz, da je sagradila 1668. svoja dva prva velika ratna broda: »Giove Fulminante« i »Costanza Guerriera« i povjerila zapovjedništvo prvoga, iskusnom kapetanu Vicku Mažaroviću iz Perasta († 1683. godine), a zapovjedništvo drugoga Peraštatinu kapetanu Ivu Bronca. Oba ova kapetana, bili su učenici ove privatne pomorske škole u Perastu. Tako i mletački ratni brodovi: »Fede Guerriera«, »Portuna Guerriera«, »Aquila Veli-

era«, »Drago«, »Venetia«, »S. Zaccheria« i mnogi drugi manji ratni brodovi, kljunarice, krstaši i druge vrste ratnih brodova imali su također kao svoje komandante izabrane i vrijedne pomorce — kapetane iz Perasta.

Ali naš čovjek i sa velikom sposobnošću, u vojnoj mletačkoj službi, nije nikada mogao postići veći čin od pukovnika (colonnello). Nije mogao doprijeti do čina generala, kapetana zaliva ili mora (capitano di golfo e de mar, admiral). Ti su činovi i visoki položaji bili rezervirani samo za Mlečiče, i to za mletačku aristokraciju.

Zadnjih decenija 17. vijeka i na početku 18. vijeka isticao se, između ostalih, svojim umom i svojim pomorskim teorijskim i praktičnim znanjem, te svojom vještinom naš odlični domorodac, Peraštanin, kapetan Marko Martinović, na glasu kao veoma vrijedan pomorac i vještak u matematici i u nautici, a vrlo iskusan i u brodogradnji.

Marko Martinović Vickov, rodio se u Perastu 15. jula 1663. godine. Krstio ga je ondašnji peraški opat i župnik, proslavljeni Andrija Zmajević, stric ruskog admirala Mate Zmajevića, koji je godine 1671. postao nadbiskup Bara i primas srpski, koji je bio rodoljub i zaštitnik glagoljice i narodnog jezika u crkvi, a i sakupljač narodnih pjesama i narodnih poslovice. Marko Martinović posvetio se vrlo mlad pomorstvu i trgovini, kao i ostali njegovi sumještani. Kao mlad kapetan zapovijedao je neko vrijeme mletačkim ratnim brodom: »Sant Antonio«.

Kad je ruski car Petar I. Veliki (1689—1725), svojim velikim reformama uređivao svoju prostranu državu, htio je urediti i flotu. U tu svrhu godine 1697. prigodom svog putovanja u Holandiju, odredi pedeset izabranih mladića, knezova i boljara (plemića), da se u zapadnim krajevima Evrope posvete pomorstvu i izuče nautiku. Dvadeset i dvojicu car posla u Holandiju, a dvadeset i osmoricu u Mletke. U Mlecima oni su pohađali pomorsku školu, u kojoj su učili matematiku, geografiju, praktičnu geometriju, nautiku, mehaniku, trigonometriju i ofenzivno i defenzivno utvrđivanje. Između profesora u toj mletačkoj pomorskoj školi bilo je i nastavnika Slavena iz Dalmacije, među kojima je prednjačio svojim znanjem i svojim poznavanjem nautičkih

Dio slike iz muzeja u Perastu

predmeta i svojom praktičnom djelatnošću naš vrijedni pomorac Peraštanin kapetan Marko Martinović.

Od ovih ruskih mladića mletački Senat sa Dukalima godine 1698. povjeri mu sedamnaesticu biranih i to 10 knezova i 7 boljara, da ih on praktično obrazuje u pomorskim znanostima. Tu je zadaću kapetan Marko Martinović izvršio časno, s poznatom vještinom.

Zatim mu je mletački Senat stavio na raspoloženje brod kapetana Ivana Lazarevića »Kotoranina«, da tako uzmožnu ruski mladi knezovi i boljari naučenu teoriju primijeniti u praksi. I tako ovaj brod, kojim se poslужio kapetan Marko Martinović za praktično obrazovanje ruskih pomorskih časnika, bio je doista prvi školski brod u našim morima. S ovim brodom ujesen 1697. godine plovio je po Jadranskom moru Marko Martinović sa svojim učenicima. Na ovom putovanju posjetili su Dubrovnik i Bari. U Bariju pohodili su znamenitu crkvu sv. Nikole, zaštitnika pomoraca. Divili su se onom krasnom srebrnom oltaru, poklonjenom od srpskog kralja Uroša Nemanjića. Iz Barija doplovili su po buri u Boku Kotorsku i svratili u Perast, rodno mjesto Marka Martinovića. Tu im je on u svojoj vlastitoj kući neko vrijeme predavao nautičke predmete i to: matematiku, praktičnu geometriju, nautiku, mehaniku, trigonometriju ofenzivnu i defenzivnu fortifikaciju. Tu kuću i danas narod zove »nautika«. Zatim su brodom izašli iz Boke, plovili su još neko vrijeme po Jadranskom i Sredozemnom moru. Kad se Marko Martinović uvjerio, da su mladi Rusi dovoljno poučeni i dobro izvježbani kao pomorski časnici, završio je ovo naučno školsko putovanje i povratio se u Mletke. U Mlecima je Marko Martinović izvijestio mletački Senat o putovanju i o postignutom uspjehu. Senat mu je najljepše zahvalio i za uspješni trud nagradio ga doživotnom penzijom. Ovi ruski mladi knezovi i boljari bili su tako zavoljeli svoga dobroga učitelja, da im se bilo teško od njega rasti, pa su zato sve moguće poduzeli, da ga nagovore da i on pođe s njima u Rusiju, gdje će dobiti lijepo namještenje, ali se naš Marko Martinović nije mogao odlučiti da možda zauvijek ostavi svoj rodni kraj. Oni ga na rastanku lijepo obdариše bogatim darovima i s njim se najljepše oprostiše godine 1698.

Kapetan Marko Martinović bio je i pisac i dobar pjesnik. Napisao je djelo »Apologija« na obranu svoga zavičaja prigodom ubistva glasovitog junaka Peraštana konta Vicka Bujovića, te djelo: »O gradnji raznih brodova«, posvećeno svome učenicu knezu Dimitriju Galicinu. Djelo se nalazi i danas u rukopisu u Naučnoj biblioteci u Lenjingradu.

On je na talijanskom jeziku opjevao osvojenje Hercegnova od Turaka godine 1687. pod pseudonimom »Knez Kumbora« (Conte di Kumbor) i posvetio ga peraškome kapetanu (načelniku) kontu Vicku Bujoviću. Ovo je djelo važno i s historijskog gledišta, jer je u njemu opisan događaje, kojih je on bio očeviti svjedok i posmatrač. Djelo je bilo tiskano u Mlecima 1698. godine.

Ovaj zaslužni naš domorodac, koji se u ona teška vremena osjećao Slavenom i očekivao oslobođenje južnih Slavena pomoću velike i moćne Rusije, preminuo je u muževnoj dobi, u svojoj 53 godini u Perastu 28. oktobra 1716. godine, a pokopan je na ubavom otočiću Sv. Đurđa, koji se poput labuda kupa u čarobnom Bokeljskom zaljevu pred Perastom.

U muzeju u Perastu čuva se još i danas velika slika na platnu, koja prikazuje kapetana Marka Martinovića kako predie ruskim knezovima i boljarima nautičke predmete. Slika je ulje nepoznatog umjetnika, a podijeljena je u tri dijela.

Na vrhu slike označeni su velikim slovima svi naslovi ruskoća cara Petra I. Velikoća, i to ovako:

HVRP. CZARA MOSKOVSKOGNA.

PO, BOXIOJ. MILOSTI. VELIKI. GOSPODAR, CZAR. I. VELIKI, KNES, PETAR. ALLXEVIH, SVE.

VELIKE. I MALE. I BIELE. ROSSIE. SAMODVRXAZ, MOSKOVSKI, KIOVSKI, VLADIMERSKI, NOVOGRADSKI, CZAR. KALANSKI CZAR. ASTRAKANSKI. CZAR SIBIRSKI. GOSPODAR, PISOVSKI. I. VELIKI. KNEZ SMOLENSKI, TVARSKI. I. VGORSKI, NISOVSKIE. ZEMGLIE, ZEMGLIE, CERNIGOVSKI. REZANSKI, ROSTOVSKI, JEROSLAVINSKI, BIELLGORSKI, OB DORSKI. CANDINSKI, I. SVEGA, SIEVERNE, STRANE POVELITEG L. GOSPODAR, OBLADITEG, IVERSKE, ZEMGLIJE, KARTALINSKI, I. GRVSINSKI, CZARE. I, KARBADINSKE, ZEMGLE, CERKASKIEH. I. GORSKIEH, KNESOV. I. INIEM. GOSPODARSTVOM. I. ZEMGLIAM. ISTOCNIEM. ZAPADNIEM. SIEVERNIEM. OCINSTA, GEDOVAH. NASGLIEDNIK. GOSPODAR, I. OBRANITEGL, —

Ispod ruskoća vladarskoća naslova, koji je jedini na našem jeziku latinicom napisan, naslikan je ruski, carski, dvoglavi, crni orao, s ruskom carskom krunom, a s jedne i s druge strane zabilježena su imena i prezimena 17 ruskih knezova i boljara:

KNEZOVI, ALLITTI. PRINCIPI, BORIS, IVANOVICH, KVRAKIN, PASENOGH, CZAREV¹ IAKOB, IVANOVICH, LABAN. PETAR, GALLICIN. MITAR GALLICIN.² FEDOR, GALLICIN, GIVRACH, IGLKOV. MIHAILO, IGLKOV, ANDRIA, IGLKOV, IVAN, DANILOVICH, ANDRIA, IVANOVICH, REPNIN. VLASTELLI, ALLITTI.

BOIARI. ABRAM. FEODOROVICH, BRAT. CZARIZE, MOSKOVSKIE, VVLADIMIR, SAROMETOV. BRAT GENERALOV.

IVAN, REXEVSKI. SIN, VELIKOGA BLAGHO, DERXITEGLA³ MIHAILO, VRTISEV. NIKITA, IVANOVICH. IVRACH, BVTVRILIN. MIHAILO. MATTVSKIN.

Pri dnu slike piše: MARKO, MARTINOVICH, VCCFCHI. PRINCIPE, I. GOSPODV. MOSKOVSKV. TV. IMENOVANV, NA, MORSKI, NAVK, I, VLADAGNE.

Ispod imena ruskih knezova i boljara na slici je naslikan učitelj, kapetan Marko Martinović kako sjedi. On je gologlav, obučen u dugoj crnoj haljini, kakva se nosila u ono doba, a pred njim je stol, na kojem se vidi polutka, jedna busola i jedna hidrografska karta. Okolo stola nalaze se petorica njegovih učenika Rusa.

Ova znamenita slika krasila je patriotsku kuću Martinovića u Perastu. Kad je izumrla ova peraška obitelj, njezini nasljednici, poklonili su ovu sliku peraškoća općini, a danas se čuva u peraškom muzeju. I potrebno je, da se čuva, jer doista ova slika spada među najvažnije likovne spomenike u historiji i jugoslavenskog i ruskoća brodarstva.

¹ Knez Boris Ivanović Kurakin, paženog ruskoća caća Petra I. Velikoća. Bio je kasnije ruski poslanik (ambasador) u Rimu i u Parizu, te predstavnik Rusije na Utrehtskom kongresu.

² Mitar (Dmirtij) Galicin, učeni i ugledni ruski državnik, koji je na početku 18. vijeka bio ruski poslanik (ambasador) u Carigradu.

³ Ivan Reževski (Rževski), sin »Velikoća Blagodariteglia«, t. j. velikoća blagajnika, naime državnog ministra financija.